

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.63>

ОБНОВЛЕННЯ ПРАВА СОТ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА МІЖНАРОДНИЙ ПОРЯДОК: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС

Купченя Л.І.,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри підприємництва і права

Полтавського державного аграрного університету,

<https://orcid.org/0000-0003-4504-8158>

Купченя Л.І. Оновлення права СОТ та забезпечення права на міжнародний порядок: сучасний дискурс.

У статті проаналізовано сутність міжнародного порядку та перелічено учасників міжнародних відносин, що його гарантують. Окремо охарактеризовано систему права Світової організації торгівлі, історію її становлення та сучасний стан, обґрунтовано необхідність її оновлення та запропоновано здійснити кодифікацію норм права Світової організації торгівлі. Для цього досліджено актуальну правову основу діяльності Світової організації торгівлі, наведено основні нормативні документи. Вбачається, що окремі шляхи вирішення проблем міжнародного порядку дипломатичними засобами та шляхом надання консультацій, що застосовувались Світовою організацією торгівлі, були виправдані у контексті світової економічної кризи, COVID-19 та військової агресії РФ як тимчасові, однак мають поступитись нормотворчим та судовим механізмам упорядкування суспільних процесів загалом та міжнародної торговельної діяльності зокрема.

Оскільки забезпечення міжнародного порядку лише частково залежить від такого окремого суб'єкта міжнародного права, як Світова організація торгівлі, також перелічено основні цілі сталого розвитку, реалізація яких гарантує стабільність у світі, що має бути основою сучасного міжнародного порядку. Ясно, що втілювати цілі сталого розвитку у життя, вносити таким чином стабільність у міжнародний порядок, відновлювати гармонію в природі, рівновагу в суспільних відносинах будуть конкретні особистості та спільноти, тож усвідомлення сутності нинішніх світових суспільних процесів є надзвичайно важливим, що свідчить про актуальність дослідження.

У цілому ця праця ґрунтується на твердженні про важливість закріпленого у ст. 28 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. права кожної людини на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені у цій Декларації, можуть бути повністю здійснені. Саме зазначеним правом обумовлюється сутність міжнародного порядку, змістовне наповнення та спрямування дії правових норм, що його формують.

Ключові слова: права людини, принцип екологізації, світовий порядок, система права СОТ, сталий розвиток.

Kupchenia L.I. Renewal of WTO law and ensuring the right to international order: modern discourse.

The article analyzes the essence of the international order and lists the participants in international relations that guarantee it. The system of law of the WTO, the history of its formation and current state are separately described, the necessity of its updating is substantiated and it is offered to carry out codification of norms of law of the WTO. For this purpose the actual legal basis of activity of the WTO is investigated, the basic normative documents are resulted. It seems that some ways of solving problems of the international order by diplomatic means and by providing consultations used by the WTO were justified in the context of the global economic crisis, COVID-19 and military aggression as temporary, but should give way to rule-making and judicial mechanisms of ordering the social processes in general and international trade in particular. As the maintenance of the international order depends only in part on such a separate subject of international law as the WTO, the main goals of sustainable development are also listed, the realization of which guarantees stability in the world, which should be the basis of modern international order. It is clear that the goals of sustainable development will be realized, thus bring stability to the international order, restore harmony in nature, balance in social relations will be specific individuals and communities, so understanding the essence of current global social processes is extremely important, and this indicates the relevance of the study.

In general, this work is based on the assertion of the importance enshrined in Art. 28 of the Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948, the right of everyone to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in this Declaration can be fully realized.

Key words: human rights, principle of greening, world order, WTO legal system, sustainable development.

Постановка проблеми. Нині, як ніколи, відчувається кореляція права та економіки, політики та мистецтва, тому й оновлення правової основи діяльності такої міжнародної економічної організації, як Світова організація торгівлі (далі – СОТ) посприяє забезпеченню реалізації основоположного права людини на міжнародний порядок, закріпленого у Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., а підвищення рівня культури суспільства загалом, маємо надію, позитивно відобразиться на усвідомленості світосприйняття політичної еліти суспільства.

Стан опрацювання проблематики взаємовпливу нормотворчої діяльності міжнародних організацій та практичної реалізації основоположних прав людини свідчить про необхідність актуалізації питання умов членства України в СОТ. Окремі напрацювання у цьому напрямку здійснили О. Денісова та Д. Войтюк. На цей час увага науковців зосереджена на підготовці до 12-ої Міністерської конференції СОТ, результати проведення якої мають суттєво вплинути на правову основу діяльності цієї важливої міжнародної організації. Разом з тим поняття міжнародного порядку усебічно досліджено у межах науки міжнародного права М. Мальським, М. Мацяхом та ін. ученими.

Метою статті є проаналізувати динаміку оновлення права СОТ та наслідки цього процесу для забезпечення реалізації права людини на міжнародний порядок.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що міжнародний порядок залежить від активності тих суб'єктів, які його гарантують. Окрім держав, як основних учасників міжнародних відносин, в останні десятиліття зросло значення діяльності міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, СОТ, ООН, НАТО. У контексті дослідження важливо прояснити сутність основних категорій, перш за все поняття міжнародного порядку. З цього приводу, Набі І. М. А. зазначив, що більшість теоретиків-дослідників міжнародних відносин, користується терміном «міжнародний порядок», розуміючи під ним порядок, що охоплює всю міжнародну систему і визначає в більшій чи меншій мірі зовнішньополітичну поведінку всіх суб'єктів світової політики. У цьому ж сенсі, використовується поняття світовий порядок. Але й ті, хто користується терміном «світовий порядок», найчастіше мають на увазі саме «міжнародний порядок». І це можна логічно пояснити зростаючим рівнем взаємозв'язку і взаємозалежності держав і регіонів, що змушує дослідників якщо і не брати розглянуті ними політичні явища в глобальному масштабі, то проектувати їх на глобальний фон. «Поняття «міжнародний порядок», зміст якого традиційно пов'язаний з міждержавними відносинами, необхідно відрізнити від світового

порядку», зауважує П. Циганков... Автор характеризує «міжнародний порядок» – в інституціональному значенні, як «такий механізм міжнародних (насамперед міждержавних) відносин, який покликаний забезпечити основні потреби держав та інших інститутів, створювати і підтримувати умови їх існування, безпеки і розвитку» [1].

Так само щодо зазначеного вище М. Мальський та М. Мацях слушно відмітили, що нормативно-правовий підхід опирається на припущення про те, що міжнародний порядок є певною свідомо сформульованою легальною та кодифікованою системою правил поведінки, яких мають дотримуватись усі учасники міжнародних відносин [2, с. 6]. Наведене твердження є більш вдалим і дозволяє перейти до аналізу саме тих «правил поведінки», що сформульовані суб'єктами міжнародного права у формі декларацій, конвенцій, пактів, угод тощо. Наприклад, ст. 28 Загальної декларації прав людини закріплює право кожної людини на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені [3]. Таким чином, від міжнародного порядку залежить реалізація низки основоположних прав. З іншого боку саме забезпечення прав людини є метою міжнародного порядку, сенсом його встановлення, обумовлюють його сутність та змістовне наповнення.

Слід враховувати, що права людини у економічній, соціальній, політичній, культурній площинах взаємопов'язані і позитивні зміни в одній зі сфер транслюються на інші. Тому забезпечення одного з прав, а саме права на міжнародний порядок, посприяє реалізації й інших основоположних прав людини.

Нині міжнародні «правила взаємодії» формуються за участі представників держав, Ватикану, Мальтійського ордену, націй, що самовизначаються та визнаються міжнародною спільнотою, а також міжнародних організацій. Доцільно звернути увагу на СОТ, оскільки ескалація воєнного конфлікту між Україною та РФ стала поштовхом до відновлення діяльності цієї організації після тривалої кризи, викликані впливом на світову економіку складної епідемічної ситуації 2019 – 2022 років.

Перш за все, доцільно прояснити, що система права СОТ – це сукупність чинних, таких, що взаємодіють між собою норм права, які містяться в угодах та інших джерелах права СОТ, поєднані спільною спрямованістю на підвищення рівня життя населення держав-членів СОТ, забезпечення його повної зайнятості, значного та постійного зростання реального доходу членів СОТ, ефективного попиту на вироблені ними товари, розширення виробництва товарів, послуг та їх реалізації з урахуванням оптимального ви-

користання світових ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, прагнення зберегти навколишнє середовище, а також закріпленими в них принципами, а саме: режиму найбільшого сприяння, національного режиму, транспарентності, протидії демпінгу, заборони кількісних обмежень (квот) та справедливої конкуренції. Визначена система трансформується у зв'язку зі становленням нового принципу правового регулювання – принципу екологізації аграрного виробництва [4]. Особливу увагу треба звернути на останню тезу, адже принцип екологізації є системоутворюючим не лише стосовно аграрного виробництва, як зазначено вище, а й суспільних відносин загалом.

Важливо, що без'ядерна Україна гарантує безпечну експлуатацію атомних електростанцій на своїй території, безперебійне забезпечення їх електроенергією, водою, технікою та досвідченим персоналом. Тільки в умовах миру та сталого розвитку можна бути певним, що атомні електростанції, розміщені на теренах нашої держави ще за радянських часів, не спіткає доля Чорнобиля 1986 р. Тож, очевидно, що економіка, екологія та міжнародний порядок взаємозалежні.

З огляду на зазначене саме гарантування екологічної безпеки, сталого розвитку та міжнародного порядку має бути пріоритетом під час проведення 12-тої Міністерської конференції СОТ, що кілька разів відкладалась у зв'язку з COVID-19. Станом на 1 червня 2022 р. слід відмітити ґрунтовну підготовку держав-членів СОТ до анонсованого на 12 червня 2022 р. заходу [5], формування відповідних делегацій для участі, зокрема й Україною [6], опрацювання питань зміни умов членства в цій спільноті та пропозицій по ключовим напрямкам діяльності, серед яких сільське господарство [7] та торговельне морське право [8].

Загалом нормативну основу діяльності СОТ складають багатосторонні торговельні угоди, рішення, процедури та звичаєва практика, яких дотримувалися договірні сторони ГАТТ та органи, засновані в рамках ГАТТ. У додатках 1–4 до Угоди про СОТ перелічені такі багатосторонні торговельні угоди, як ГАТТ-1994, Угода про сільське господарство, Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів, Угода про технічні бар'єри в торгівлі, Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи, Угода про застосування статті 6 ГАТТ-1994, Угода про застосування статті 7 ГАТТ-1994, Угода про передвідвантажувальну інспекцію, Угода про процедури ліцензування імпорту, Угода про субсидії та компенсаційні заходи. Серед торговельних угод з обмеженим колом учасників визначаються Угода про державні закупівлі, Міжнародна угода про торгівлю молочними продуктами, Міжнародна угода про торгівлю яловичиною. Останні дві угоди з об-

меженим колом учасників втратили чинність у 1997 р. Відповідно до ст. 1 ГАТТ-1994 вищезначену систему нормативних документів можна доповнити ГАТТ від 30 жовтня 1947 р. (додана до Заключного акта, прийнятого на другій сесії Підготовчого комітету Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та зайнятості, з подальшими уточненнями, поправками чи змінами, внесеними правовими документами, які набрали чинності до набрання чинності Угодою СОТ); положеннями правових документів, які набрали чинності в рамках ГАТТ-1947 до набрання чинності Угодою про СОТ, а саме протоколами та актами стосовно тарифних поступок, протоколами про приєднання, рішеннями про звільнення від зобов'язань за ст. 25 ГАТТ-1947, які є чинними на день набрання чинності Угодою про СОТ, іншими рішеннями сторін ГАТТ; а також домовленостями: про тлумачення ст. 2 ГАТТ-1994, про тлумачення ст. 27 ГАТТ-1994, про положення ГАТТ-1994 щодо платіжного балансу, про тлумачення ст. 24 ГАТТ-1994, щодо звільнення від зобов'язань за ГАТТ-1994, про тлумачення ст. 28 ГАТТ-1994; Марракеського протоколу до ГАТТ-1994. Важливо, що ці правові документи передбачають можливість звільнення від зобов'язань перед СОТ за наявності відповідних підстав та обґрунтування такої необхідності [4].

Ясно, що упорядкування наведеного вище масиву правових норм потребує систематизації з урахуванням історії становлення та особливостей системи права СОТ. Натомість, у 2001 році з метою надання правової допомоги країнам, що розвиваються, для забезпечення належної реалізації їх прав та інтересів як членів СОТ створена окрема юридична особа – Консультаційний центр з питань права СОТ. Цікаво, що до Угоди про заснування Консультаційного центру з питань права СОТ додано шкалу ставок за послуги, надані Центром [9]. На сьогодні членами Консультаційного центру з питань права СОТ є 12 розвинених країн і 36 членів СОТ, що розвиваються, у тому числі й Україна [10].

Оскільки оновлення права СОТ відбувається з урахуванням уже існуючих успіхів, а також невдач, зокрема у сфері реалізації угод з обмеженим колом учасників, важливо розуміти причинно-наслідкові зв'язки у цій царині. Так, складнощі з приєднанням держав-членів СОТ до Угоди СОТ про державні закупівлі частково пояснюється ризиками втрати вітчизняними виробниками замовлень від держави та зростанням конкуренції у сфері публічних закупівель. Щодо Міжнародної угоди про торгівлю молочними продуктами та Міжнародної угоди про торгівлю яловичиною, то ці сфери аграрного товаровиробництва досить складно контролювати з точки зору технології виробництва, коротких строків для реалізації виробленої продукції, особливостей логістики тощо.

Окрім цього, слід відмітити, що у зв'язку з фактичною відсутністю Апеляційного органу, який кристалізував більш-менш одноманітну юридичну практику, міцне судове начало у системі міжнародної торгівлі, СВС СОТ повертається до епохи дипломатичного врегулювання суперечок – фактично до епохи ГАТТ [11, с. 77].

Наведене вище свідчить про важливість оновлення права СОТ. Перш за все, частину правових документів СОТ доцільно кодифікувати, зокрема ГАТТ-1947, ГАТТ-1994, домовленості про тлумачення їх окремих положень.

У навчальній літературі під кодифікацією міжнародного права розуміється систематизація міжнародно-правових норм, здійснювана суб'єктами міжнародного права. Перші згадки в літературі з міжнародного права про користь кодифікації відносяться до періоду буржуазних революцій. Вважається, що першим, хто виступив з ідеєю кодексу міжнародного права, був англійський юрист і філософ І. Бентам. Він, зокрема, писав, що «мало можна знайти в житті речей більш необхідних, ніж кодекс міжнародного права». Кодифікація припускає не тільки приведення в єдину систему чинних міжнародно-правових норм, але і більш точне їхнє формулювання, відбиток у договірній формі міжнародних порядків. Таким чином, сучасна кодифікація міжнародного права здійснюється шляхом: а) установлення точного змісту і чіткого формулювання вже існуючих і діючих (звичайних або договірних) принципів і норм міжнародного права в певній сфері відносин між державами (галузі міжнародного права); б) зміни або перегляду застарілих норм; в) розробки нових принципів і норм з урахуванням науково-технічного прогресу, актуальних потреб міжнародних відносин, особливо в контексті вирішення глобальних проблем людської цивілізації; г) закріплення в узгодженому вигляді всіх цих принципів і норм у єдиному міжнародно-правовому акті (у конвенції, договорі, угоді) або в ряді актів (у конвенціях, деклараціях і резолюціях конференцій) [12].

У контексті досліджуваної проблематики особливий інтерес становить кодифікація такої сфери міжнародного права, як право СОТ. Результатом цього процесу має бути єдиний документ, що, наприклад, містив би загальні положення (щодо структури СОТ, правової основи її діяльності, у т.ч. узгоджені норми ГАТТ) та особливу частину (правова регламентація таких сфер, як державна підтримка виробництва, забезпечення реалізації цілей сталого розвитку, екологія, сільське господарство, гарантування продовольчої безпеки, інтелектуальна власність, торгівля тощо).

Дослідження окресленої у цій праці проблеми буде неповним без аналізу питання стало-

го розвитку. У спеціальній літературі з цього приводу зазначено, що базовою ідеєю концепції сталого розвитку виступає інтеграція трьох компонентів – економічного зростання, соціального розвитку та охорони навколишнього природного середовища. Всі три компоненти мають бути врівноважені, заперечується пріоритетність жодного з них у підходах до регулювання та прийняття управлінських чи господарських рішень на всіх рівнях [13, с.235]. Загалом правова регламентація сталого розвитку – надзвичайно важлива сфера, що потребує окремого висвітлення.

Наостанок доцільно повторно наголосити на цінностях, що є орієнтиром в оновленні міжнародного права загалом та права СОТ зокрема. Проф. А.М.Статівка з цього приводу слушно зазначив, що важливого значення набуває теорія цінностей (аксіологія) за умов відповідного застосування у сфері права [14, с. 54].

Висновки. Забезпечення права людини на міжнародний порядок набуло особливої актуальності у зв'язку зі світовою економічною кризою 2008 р., COVID-19, військовою агресією РФ 2014 – 2022 років. Оновлення права СОТ, зокрема за результатами проведення Міністерської конференції МК-12, позитивно вплине на упорядкування міжнародних відносин за умови врахування потреб екологізації виробництва, концепції сталого розвитку та зрештою загальнолюдських цінностей, що покладені в основу нашого буття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Набі І. М. А. Основні відмінності між поняттями міжнародного та світового порядку в рамках теорії міжнародних відносин. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 123 (частина I). 2014. С. 95-101.
2. Мальський М., Мацяк М. Проблеми наукового визначення та інтерпретації поняття міжнародного порядку. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2017. Випуск 42. С. 5-14.
3. Загальна декларація прав людини : Декларація від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Полюхович Л.І. Організаційно-правові питання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції у контексті вимог СОТ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 ; Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AFTOREF/Polykhovich_2014.pdf
5. Twelfth WTO Ministerial Conference. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/mc12_e.htm.
6. Про внесення змін до Указу Президента України від 10 жовтня 2018 року № 308 : Указ Пре-

- зидента України від 15 листопада 2021 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 90. Ст. 5812.
7. Agriculture negotiators chart path towards MC12. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news22_e/agng_21mar22_e.htm.
  8. Головним питанням порядку денного СОТ стане розблокування українських портів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3491571-golovnim-pitannam-poradku-dennogo-sot-stane-rozblokuvanna-ukrainskih-portiv-sviridenko.html>.
  9. Угода про заснування Консультативного центру з питань права СОТ : угода від 30 листопада 1999 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 79. Ст. 5027.
  10. Україна приєднується до Консультативного центру з питань права СОТ. URL: <https://a7d.com.ua/novini/54259-ukrayina-priyednuetsja-do-konsultacjnogo-centru-z-pitan-prava-sot.html>.
  11. Духневич А.В., Карпінська Н.В. Роль апеляційного органу СОТ в сучасних реаліях. *Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: збірник матеріалів науково-практичної конференції (10 грудня 2021 р.)* / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2021. С. 75-78.
  12. Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право» URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_1.html.
  13. Малишева Н.Р., Ковтун О.М. Природоохоронне право України у контексті глобалізаційних викликів. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 234-239.
  14. Статівка А.М. Про аксіологічні аспекти сучасного аграрного права. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Право. 2016. Вип. 243. С. 53-67.